

چکیده:

این مقاله در صدد بیان تعریفی از عذاب قبر در حد توان خود است و آیا عذاب قبر وجود دارد و اگر وجود دارد برای چه کسانی است و به یکسری از سئوالاتی که در ذهن آدمی وجود دارد که آیا افراد با ایمان عذاب قبر دارند یا نه می پردازد ، آیا عذاب قبر بر همین بدن مادی است یا جسد مثالی؟ و درباره دیدگاه قرآن و روایات به وجود و چگونگی عذاب قبر بحث شده است . تا حدودی عوامل ازدیاد عذاب قبر و عوامل کاهش عذاب قبر در اینجا بیان شده است، به یاد داشتن عالم برزخ هم توجه شده است که یکی از مراحل آن عذاب قبر است چه تأثیری در زندگی آدمی می گذارد .

کلید واژه ها:

عذاب قبر ، قرآن ، روایات ، عوامل ، به یاد داشتن

مقدمه :

یکی از مسائل بسیار مهم که در طول قرون و اعصار گذشته همواره اذهان عامه مردم به ویژه اندیشمندان و خردمندان عالم را به خود مشغول ساخته ، مسأله عالم پس از مرگ یعنی روز جزا و رستاخیز است .

در جهان بینی اسلامی ایمان به روز جزا یکی از ارکان ضروری دین و از جمله اصول قطعی اعتقادی است در آیات کریمه و روایات شریفه پیرامون معاد و مسائل مربوط به آن بحث و گفتگو شده و به حتمی بودن آن تصریح شده است در بیش از یک پنجم از آیات شریفه قرآن کریم یعنی حدود ۱۲۰۰ آیه درباره مرگ و معاد سخن به میان آورده است و در برخی از آیات کریم نیز ایمان به معاد و روز جزا ، قرین ایمان به خداوند قرار گرفته و بدون استثنا در تمام قرآن مجید یادی از مرگ و معاد و ایمان به روز جزا به عمل آمده است که این همه ، حاکی از اهمیت دینی و اجتماعی اعتقاد به معاد می باشد .

افزون بر آیات و روایات عدیده ، عقل و فطرت سالم هر انسانی نیز حکم به وجود معاد و عالم حساب می کند و قطعاً به همین خاطر است که اعتقاد به عالم پس از مرگ در اذهان همه اقوام و ملل وجود داشته است ؛ چنانچه برخی از اقوام همراه مردگان خویش طعام ، جواهرات ، ابزار جنگی و غیره را دفن می نمودند و بر این باور بودند که انسان همانگونه که در حال حیات به طعام و امثال آن احتیاج دارد بعد از مرگ و گذر از این جهان نیز به آنها محتاج است .

یکی از مراحل که انسان پس از مرگ با آن روبه رو می شود قبر است که این مرحله از اهمیت خاصی برخوردار است و در این مرحله یکسری از عذاب ها بر انسان وارد می شود و اگر انسان بتواند در دنیا متوجه اعمال خود باشد و موجبات عذاب قبر خود را در دنیا فراهم نکند می تواند این مرحله را به خوبی در عالم برزخ پشت سر بگذارد . در این تحقیق عوامل

ازدیاد و کاهش عذاب قبر ذکر شده است ، در ضمن در این مقاله آثار یاد معاد و عذاب قبر در طول زندگی بیان شده است ، باشد که همه ما بتوانیم از این گفته ها درس گرفته و جامه عمل بپوشانیم .

و من الله توفیق

قم مقدسه عبد سبحان : محمد رضا معصوم پرست

۲۸ رجب ۱۴۳۶ هجری قمری

برابر با : ۱۳۹۵/۲/۱۷ هجری شمسی

فصل اول

چگونگی و ماهیت عذاب قبر

گفتار اول : ماهیت عذاب قبر

عذاب قبر آن چیزی است که وقتی جنازه انسان را در قبر می گذارند ، او خود را در تنگنای تاریک و وحشت آور قبر می بیند و در فشار و زحمت بسیار سختی قرار می گیرد .

دو امری که در قبر صورت می گیرد یکی سؤال قبر است و دیگری فشار قبر ، اما سؤال قبر این است که وقتی انسان را در قبر نهادند ، دو فرشته به نامهای «نکیر و منکر» به سراغ او می آیند و از اصول عقاید او می پرسند : «توحید ، نبوت ، ولایت» طبق روایاتی از چگونگی مصرف عمر در راه های مختلف و طریق کسب اموال و مصرف آنها و ... سؤال می کنند .

اختلاف در این است که بعضی ها می گویند : «سؤال عذاب قبر مخصوص مؤمنان خالص و کفار خالص و استناد به حدیثی از امام محمد باقر (ع) که ابی بکر حضرمی از امام پرسید : چه کسانی در قبر مورد سؤال قرار می گیرند ؟ حضرت در پاسخ فرمودند : کسانی که ایمان خالص و یا کفر خالص دارند.

آن شخص پرسید پس بقیه خلق چه می شوند ؟ حضرت در پاسخ فرمودند : «از آن ها صرف نظر میشود و به آن ها اعتنایی نمیگردد ، بلکه در برزخ ها هستند تا قیامت بر پاشود .

بعضی از بزرگان مانند شهید ثانی و دیگران بر این معتقدند که سؤال قبر از همه پرسیده

میشود و استناد به روایات میکنند و میگویند: که از مؤمنان خاص و کفار خاص سئالات خاص می شود اما عموم مردم از بعضی از امور آن هم به نحو اجمال پرسش میشود ؛ چون در

حدیث وارد شده است که از مرده ای از پنج چیز سؤال می شود: «نماز، روزه، حج، زکات و ولایت»

اما درباره فشار قبر بین دانشمندان این فن، اختلاف است.

معمولاً متکلمین معتقدند که فشار قبر بر همین بدن مادی است لذا مرحوم مجلسی میفرماید: «همانا سؤال قبر و فشار قبر در جسد های اصلی صورت میگیرد.» ولی درمقابل، عده ای از بزرگان از قبیل، صدرالمتألهین در اسفار و فیض کاشانی در علم الیقین و... معتقدند پس از مفارقت روح از بدن، همه کارها در رابطه با قالب مثالی است.^۱

گفتار دوم: عذاب قبر از منظر قرآن

برای اثبات وجود عذاب قبر در قرآن می توان به آیات ۳ و ۴ سوره تکوین اشاره کرد:

«كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ»، «ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ» جمعی از مفسران این دو آیه را تکرار و تاکید یک مطلب دانسته اند، که هر دو به صورت سر بسته از عذاب هایی که در انتظار این مستکبران متفاخر است، خبر می دهد در حالی که بعضی دیگر، اولی را اشاره به عذاب قبر و برزخ که انسان بعد از مرگ، با آن رو به رو می شود دانسته اند و دومی را اشاره به عذاب قیامت دانسته اند.^۲

و همین طور قرآن اشاره به این دارد که مردگان در قبر صدای مردم را نمی شنوند.

«وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَالْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ»^۳

و هرگز زندگان و مردگان یکسان نیستند مؤمنان زندگانند، و دارای تلاش، کوشش و حرکت و جنبش، رشد و نمو دارند، شاخه و برگ و گل و میوه دارند، اما کافر همچون چوب

۱. پنجاه درس پیرامون عالم پس از مرگ ص ۲۹۳

۲. تفسیر نمونه ج ۲۷ ص ۳۰۴

۳. فاطر/ ۲۲

خشکیده ای است ، نه طراوتی ، نه برگی ، نه گلی و نه سایه دارد و جز برای سوزاندن مفید نیست .

خداوند هرکس را بخواهد شنوا می سازد ، تا دعوت حق را به گوش جان بشنود ، و به ندای منادیان توحید لبیک گوید و تو هرگز نمی توانی ، سخن خود را به گوش مردگانی که در قبر ها خفته اند برسانی .^۴

و اما درباره ی بعد از سؤال قبر قرآن می فرماید :

بعد از سؤال قبر ، مؤمنین و نیکوکاران ، چون به خوبی از عهده ی سؤال در آمدند قبرشان نورانی شده و دری از ناحیه سر میت ، به طرف بهشت باز می شود و قبر به اندازه وسعت دید انسان ، وسیع می گردد و بالأخره ، باغی از باغ های بهشت می شود . اما اگر کافر و فاسق و گنهکار باشد ، چون نمی تواند سئوالات را پاسخ دهد قبر تاریک و از زیر پایش به طرف جهنم دری باز شده و انواع عذاب برای او مهیا می شود .

برای مثال : تفسیر آیات مبارکه ۸۹ و ۹۴سوره واقعه که امام صادق(ع) فرمودند : اگر انسانی که از دنیا رفته افراد خوب و آبرومند در درگاه خداوند باشد ، پس در رحمت و وسعت و رزق بسیار بسر می برد : «فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ» این پاداش ، مربوط به برزخ است و جمله بعدی که فرمود : «وَجَنَّتٌ نَعِیمٍ» مربوط به پذیرایی قیامت است که همان بهشت پر نعمت است ولی اگر شخصی که از دنیا رفته کافر لجوج باشد که هر حقیقتی را تکذیب می کرد ، پس وسیله پذیرایی آنها در برزخ ، آبهای بسیار داغ «فَنْزُلٌ مِّنْ حَمِیمٍ» و در قیامت هم ورود در دوزخ است «وَنَصْلِیَةٌ جَهِیمٍ» .^۵

۴. تفسیر نمونه ج ۱۸ ص ۲۵۰

۵. بحار ج ۶ ص ۲۱۷ و ۲۱۸

گفتار سوم : عذاب قبر از منظر روایات

برای اثبات عذاب قبر در روایات می توان به حدیثی از امیرالمؤمنین علی(ع) استناد کرد که فرمودند : «گروهی از ما پیوسته درباره عذاب قبر در شک بودند ، تا اینکه سوره «الهاکم التکاثر» نازل شد» تا آنجا که فرمود : «كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ» منظور عذاب قیامت است .^۶

در تفسیر «کبیر فخر رازی» این مطلب از یکی از یاران علی(ع) به نام «زر بن جیش» نقل شده که می گوید : ما از عذاب قبر در شک بودیم ، تا از علی(ع) شنیدیم که می فرمود :
«این آیه دلیل بر عذاب قبر است»^۷

بر اساس روایات بسیاری در زمینه فشار قبر آمده است که آن یک امر ضروری است ، گرچه حقیقت آن برای ما مشخص نیست ، در روایات آمده است که فشار قبر برای همه وجود دارد ولی برای بعضی ها شدید است و به عنوان کیفر اعمال محسوب می شود و در برخی خفیف است و به منزله کفاره گناهان و جبران کوتاهی هاست . مانند : رسول خدا(ص) در هنگام دفن صحابی معروف «سعد بن معاذ» فرمودند : «انه لیس من مؤمن إلا و له ضمه» «هیچ مؤمنی نیست مگر اینکه فشاری در قبر دارد.»^۸

حتی کسی که وارد قبر نشده و دفن نشود هم عذاب قبر دارد طبق روایات از امام صادق (ع) ، از امام(ع) پرسیدند : «آیا شخصی که به دار آویخته است ، فشار قبر دارد ؟» حضرت در پاسخ فرمودند : «بلی ، خداوند به هوا امر می کند که بر او فشار وارد کند.»^۹

۶. مجمع البیان ج ۱۰ ص ۵۳۴

۷. تفسیر نمونه ج ۲۷ ص ۳۰۴

۸. بحار ج ۶ ص ۲۲۱ ج ۱۹

۹. پنجاه درس پیرامون عالم پس از مرگ ص ۲۸۹ و ۲۹۰

آنچه از روایات گرفته شده این است که سؤال دو ملک در قبر از میت با همین بدن مادی است البته بعضی ها می گویند که در عالم برزخ از سؤال ، عذاب و فشار قبر با «قالب مثالی» است .

در روایات متعدد ، تصریح شده که روح موقتا به بدن بر می گردد ، البته نه به طور کامل ، بلکه در حدی که قادر به پاسخ سؤال باشد . به عنوان نمونه در حدیثی که امام محمد باقر(ع) فرمودند : «فإذا دخل حفرة ردت الروح في جسده و جائه ملكا القبر فامتحناه ...» «هنگامی که مرده داخل قبرش شد ، روح به بدنش بر می گردد ، آنگاه دو ملک قبر می آیند و از او پرسش می نمایند.»^{۱۰}

امیرالمؤمنین علی(ع) : «... فإذا ادخل القبر اتاه ممتحنا القبر فألقيا عنه اكفانه ثم يقولان له : من ربك و ما دينك .» وقتی که میت را وارد قبر کردند ، دو ملک قبر می آیند و کفن از روی او بر می دارند و سپس از خدا و دینش سؤال می کنند .^{۱۱}

معلوم است که القای کفن از بدن و سپس پرسش کردن ، با بدن دنیوی و جسد مادی سازگار است نه جسد مثالی .

در اینکه آیا فشار قبر برای همه است یا مؤمنین از آن در امانند ، روایات بسیاری است که با یکدیگر متعارض اند لذا بزرگان ، در صدد جمع بین آنها بر آمده اند ؛ زیرا در بعضی از روایات آمده است که مؤمن عذاب قبر ندارد ، مانند : روایت ابی بصیر که وقتی امام صادق(ع) ، انواع نعمت های الهی در عالم برزخ را بر مؤمن برشمرد ، ابو بصیر پرسید : «پس فشار قبر در کجاست؟» حضرت در پاسخ فرمودند : «هیئات ما علی المؤمنین فیها شیء» «دور باد ، نه ، هرگز چیزی از فشار قبر بر مؤمن نیست.»^{۱۲}

۱۰. کافی ج ۲ ص ۲۳۴

۱۱. کافی ج ۳ ص ۲۳۲

۱۲. کافی ج ۳ ص ۱۳۰

از سوی دیگر ، روایاتی است که می رساند فشار قبر ، شامل همه مؤمنین است مانند : حدیث امام صادق(ع) که در پاسخ ابابصیر که سؤال کرد : « آیا کسی از فشار قبر خلاصی دارد؟ » حضرت فرمودند : «نعوذ بالله منها ما اقل من يفلت من ضغطه القبر» «پناه می بریم به خدا از عذاب قبر ، چقدر اندک اند کسانی که از عذاب قبر ایمن باشند.»^{۱۳}

مرحوم «شبر» در کتاب «حق الیقین» خود ، در مقام جمع بین این روایات می گوید : اگر بگوییم مؤمنین کامل ، فشار قبر ندارند ، این توجیه ، با فشار قبر «سعد بن معاذ» سازگار نیست ، زیرا آن جزء مؤمنین کامل بود . « بعد می گوید : «ممکن است بگوییم احادیثی که می گویند «مؤمنین فشار قبر ندارند» ، ناظر به مؤمنینی هستند که جایگاهشان بعد از معصوم اند مانند : «سلمان ، ابوذر، مقداد» و بقیه مؤمنین ، فشار ضعیفی دارند ، آن هم به خاطر کفاره خطایای آنها است و یا ممکن است بگوییم در صدر اسلام فشار قبر برای همه مؤمنین غیر معصوم بود ، ولی بعدا به برکت و شفاعت اهل بیت محمد(ص) از شیعیانشان مرتفع برداشته شده .»^{۱۴}

به نظر مرحوم شبر در کتاب **حق الیقین** ، فشار قبر به طور طبیعی ، عمومی و همگانی است مگر اینکه شخصی به وسیله عمل صالح خاصی ، آن را از خود رفع کرده باشد .

۱۳. کافی ج ۳ ص ۲۳۶

۱۴. حق الیقین ج ۲ ص ۸۴

فصل دوم

عوامل و آثار عذاب قبر

گفتار اول : عوامل کاهش عذاب قبر

به طور کلی ، عقاید صحیح و اعمال حسنه از هر نوعی که باشد باعث رفع عذاب و فشار قبر می شود ، به جز اینکه بعضی از اعمال ، در این راستا نقش بسزایی داشت تا جایی که اولیاء دین به آنها اشاره کرده اند .

۱. نماز شب خواندن

امام رضا(ع) فرمودند : «علیکم بصلاة اللیل فما من عبد یقوم آخر اللیل فیصلی ثمان رکعات و رکعتی الشفع و رکعة الوتر و استغفر الله فی قنوته سبعین مرة الا اجیر من عذاب القبر و من عذاب النار و مد له فی عمره و وسع علیه فی معیثته» «برشما باد به خواندن نماز شب ؛ زیرا عبدی نیست که آخر شب را برخیزد و هشت رکعت نافله شب و دو رکعت نماز شفع و یک رکعت نماز وتر را بخواند و در قنوت نماز وتر ، هفتاد مرتبه استغفار کند ، مگر اینکه از عذاب قبر و عذاب آتش جهنم ، در امان بماند و عمر او طولانی شده و روزی او زیاد شود.»^{۱۵}

۲. کامل نمودن رکوع نماز

امام باقر(ع) فرمودند : «من اتم رکوعه لم تدخله وحشة فی قبره» «کسی که رکوع نمازش را کامل انجام دهد ، وحشت قبر به او نمی رسد.»^{۱۶}

۱۵ . سفینه البحار ج ۲ ص ۳۹۷

۱۶ . سفینه البحار ج ۲ ص ۳۹۷

۳. نماز وحشت

نماز لیلۃ الدفن دو رکعت است که در شب اول قبر ، هدیه بر روح میت خوانده می شود در رکعت اول بعد از حمد ، یک مرتبه آیه الکرسی و در رکعت دوم بعد از حمد ، ده مرتبه سوره «قدر» خوانده می شود . و بعد از نماز ، نماز گزار بگوید : «اللهم صل علی محمد و آل محمد و ابعث ثوابها الی قبر فلان». این نماز در رفع وحشت و عذاب قبر میت مؤثر است .^{۱۷}

۴. حج

امام صادق(ع) فرمودند : «من حج اربع حجج لم تصبه ضغطة القبر» «کسی که چهار بار حج انجام دهد ، هرگز فشار قبر بر او نمی رسد .»^{۱۸}

۵. پاشیدن آب بر روی قبر

امام صادق(ع) در باره پاشیدن آب بر روی قبر فرمودند : «یتجافی عنه العذاب ما دام الندی فی التراب» «تا وقتی که رطوبت آب ، روی خاک قبر هست ، عذاب قبر از میت دور می گردد .»^{۱۹}

۶. درود فرستادن بر محمد(ص) و آل محمد(ص)

پیامبر اکرم(ص) فرمودند : «اکثروا الصلاة علی ، فإن الصلاة علی تور فی القبر و نور علی الصراط و نور فی الجنة» «بر من بسیار درود بفرستید ؛ زیرا درود فرستادن بر من ، باعث نورانیت قبر شما خواهد بود و همچنین نوری در صراط و نوری در بهشت برای شما خواهد بود .»^{۲۰}

۱۷. رساله توضیح المسائل مراجع

۱۸. سفینه البحار ج ۲ ص ۳۹۷

۱۹. کافی ج ۳ ص ۲۰۰

۲۰. بحار ج ۹۴ ص ۷۰

۷. ولایت امیرالمومنین (ع)

از ابو سعید خدری منقول است که گفت: «شنیدم حضرت رسول (ص) به علی (ع) می فرمودند: «یا علی! شاد شو و مزده بده که برای شیعه تو وقت مردن، نه حسرت است و نه وحشت قبر و نه اندوهی در روز نشور.»^{۲۱}

گفتار دوم: عوامل ازدیاد عذاب قبر

به طور کلی، عقاید فاسد و اعمال ناشایسته و صفات ناپسند انسان، باعث عذاب و فشار در قبر است، ما در اینجا بعضی از آنها را یاد آور می شویم که از روایات برداشت کرده ایم.

۱. نمامی (سخن چینی)

۲. پرهیز نکردن از نجاسات ادرار

۳. دوری گزیدن بی جهت شوهر از همسرش

امیرالمؤمنین علی (ع) می فرمایند: «عذاب القبر یكون من النمیمه و البول و عزب الرجل عن اهله» «عذاب قبر، از ناحیه سخن چینی، عدم رعایت تمیزی طهارت از جهت ادرار و دوری بی جهت شوهر از همسرش حاصل می گردد.»^{۲۲}

۴. تباه نمودن نعمت ها و عدم بهره گیری صحیح از آنها

رسول خدا (ص) می فرمایند: «ضغطة القبر للمؤمن كفارة لما كان منه من تضييع النعم» «فشار قبر برای مؤمن، کفاره تباه نمودن نعمت ها از ناحیه اوست.»^{۲۳}

۲۱. تفسیر فرات کوفی ص ۳۴۸ ح ۴۷۵

۲۲. بحار ج ۶ ص ۲۲۲

۲۳. بحار ج ۲ ص ۳۲۱

۵. کمک نکردن به برادر مؤمن

امام صادق (ع) می فرمایند: «هر مؤمنی که برادر مؤمنش از او چیزی بخواهد و او توانایی داشته باشد که خواسته او را بر آورد ولی چنین نکند خداوند در قبر مار بزرگی که او را شجاع گویند را بر او مسلط می کند تا پیوسته انگشتان او را بگزد و در روایات دیگر است که تا روز قیامت انگشتان او را بگزد، خواه آمرزیده باشد یا معذب باشد.»^{۲۴}

در کتاب علل الشرایع آمده است که عمده عذاب قبر از بی توجهی به نجاسات و نمایی و سخن چینی و غیبت و دور شدن مرد از خانواده خود است.^{۲۵}

از روایت «سعد بن معاذ» هم استفاده می شود که بدخلقی مرد با خانواده خود و درشت گویی با آنها، سبب فشار قبر می شود.

گفتار سوم: آثار اعتقاد به عذاب قبر در زندگی

اگر کسی اعتقاد به عذاب قبر پیدا کند دیگر حرص برای جمع آوری مال نمی زند چون دیر یا زود او را هم در درون قبر دفن می کنند پس باید آدمی مواظب خود باشد که چه اعمالی در این دنیا انجام می دهد؟ آیا اعمالش صالح است که دستش را در آن دنیا بگیرد و یا اینکه اعمالش ناپسند است که دستش را نمی گیرد بلکه آن را به قعر جهنم می اندازد؟

چه خوش است سخن امیرالمؤمنین علی (ع) هنگامی که از صفین بازگشت به گورهای بیرون کوفه نگریست و فرمود: «ای ساکنان سراهای هراسناک، و محل های بی آب و گیاه و گورهای تاریک، ای در خاک خفتگان، ای بی کسان، ای تنهایان، ای وحشت زدگان، شما پیش از ما رفتید و ما در پی شما آییم. خانه هایتان را دیگران ساکن شدند، و همسرانتان را دیگران به همسری گرفتند، و دارایی هایتان را (وارثان) میان خویش تقسیم کردند. این گزارش آن چیزی است که نزد ماست، پس نزد شما چه خبر است؟»

۲۴. کافی ج ۲ ص ۱۹۶

۲۵. علل الشرایع ص ۳۱۰ ح ۴

آنگاه امام رو به یارانش کرد و فرمود: «اگر به آنان اجازه ی سخن داده می شد، به شما می گفتند که بهترین توشه، پارسایی است.»^{۲۶}

کسی که متوجه این شود که روزی زندگی در دنیا تمام شدنی است و اگر نتواند پارسایی کند فریب دنیا را می خورد و به دام خوشی های زود گذرش می افتد.

همانطوری که امیرالمؤمنین علی(ع) می فرمایند: «آبشخور دنیا تیره و کدر، و چشمه اش گل آلود و لغزنده است، منظره ای فریبنده، و آزمایشگاهی هلاک کننده دارد. دنیا فریبنده ای است که زود می گذرد، نوری است که غروب می کند، سایه ای است که از بین می رود و تکیه گاهی است که رو به خرابی دارد (روی خوش نشان می دهد) تا کسی که از آن گریزان است به آن انس گیرد، و کسی که انکارش کرده به آن مطمئن گردد، آنگاه ناگهان (می رمد) و پا بر زمین می کوبد (و سوارش را بر زمین می زند)، و شکارش را با ریسمان هایش به دام می افکند، و با تیر هایش از پای در می آورد، و در نهایت گردنش را با کمند های مرگ ببندد و به خوابگاهی تنگ و تاریک، و بازگشتگاهی وحشتناک براند، و به مشاهده جایگاه همیشگی، و دیدار جزای کرده خویش سوق دهد. دنیا با آیندگانی که جانشین گذشتگانند همین گونه رفتار می کند. مرگ از هلاک کردنش باز نمی ایستد، و باقی ماندگان از نگاه دست نمی کشند و همان شیوه را در پیش می گیرند و همگی پیاپی از دنیا می گذرد تا دنیا پایان یابد و فنای آن در رسد.»^{۲۷}

هیچ وقت این فکر را نمی توان کرد که مرگ سراغ کسی نمی رود بلکه بدان که انسان های قبل از ما هم همین فکر را می کردند و دچار این امر شدند و کسانی که کار نیک انجام دادند اسمشان و راهشان ماندگار شد و کسانی که کار ناپسند انجام دادند خودشان سرنگون و اسم و راهشان گم شد. شاهد بر این امر به سخن امیرالمؤمنین علی(ع) اشاره می کنیم که فرمودند: «اینان بندگانی هستند که به قدرت خدا آفریده شده و ناخواسته به دست او پرورده

۲۶. نهج البلاغه حکمت ۱۳۰

۲۷. نهج البلاغه خطبه ۸۳

شده اند و با حضور فرشته مرگ جانشان گرفته شده و پیکرشان به گور سپرده شده و در معرض پوسیدگی آمده و تنها سر از گور برآورده اند و به کردارشان جزا ببینند و باحساب وضعشان معین گردد. به آنان در دنیا مهلت داده شده تا از گمراهی خارج شوند راه روشن را به آنان نمایانند و عمرشان را چندان بلند نمودند که تا بتوانند خدای را از خویش خشنود سازند و آن اندازه از خرد بهره یافتند که تاریکی های شبهه را برطرف نمایند و آنان را مانند اسبان مسابقه رها کردند تا در فرصت کوتاه و مدت عمرشان که با ناآرامی سپری می شود در اندیشیدن و یافتن نور معرفت بر یکدیگر پیشی گیرند.^{۲۸}

۲۸. نهج البلاغه خطبه ۸۳

نتیجه :

۱. فشار قبر آن چیزی است که وقتی جنازه انسان را در قبر می گذارند ، او خود را در تنگنای تاریک و وحشت آور قبر می بیند و در فشار و زحمت بسیار سختی قرار می گیرد .
۲. عذاب قبر برای همه است ولی برای بعضی ها بیشتر و برای بعضی ها کمتر است .
۳. متکلمین بر این باور اند که فشار قبر بر بدن مادی است ولی فلاسفه بر این معتقدند که فشار قبر بر قالب مثالی است .
۴. به طور کلی ، عقاید صحیح و اعمال حسنه از هر نوعی که باشد باعث رفع عذاب و فشار قبر می شود و عقاید فاسد و اعمال ناشایسته و صفات ناپسند انسان ، باعث عذاب و فشار در قبر است .
۵. اعتقاد پیدا کردن به عذاب قبر و به یاد مرگ بودن آثار و نتایج بر روی زندگی دارد که مهم ترین آنها این است که انسان به این دنیا دل نمی بندد و همه چیز را فانی می داند به غیر از اعمالش که این اعمالش هستند که سازنده آخرتش است .

منابع :

۱. مکارم شیرازی ناصر ، سال ۱۳۷۸ه ش ، تفسیر نمونه ، قم ، دار الکتاب اسلامیه
۲. کوفی فرات بن ابراهیم ، سال ۱۴۱۰ه ق ، تفسیر فرات کوفی ، تهران ، وزارت ثقافه و ارشاد اسلامى مؤسسه طبع و نشر
۳. طبرسی فضل بن حسن ، سال ۱۳۷۲ه ش ، مجمع البیان فی تفسیر القرآن ، تهران ، ناصر خسرو
۴. شیروانی علی ، سال ۱۳۹۲ه ش ، نهج البلاغه ، قم ، دفتر نشر معارف
۵. کلینی محمد بن یعقوب ، سال ۱۴۲۹ه ق ، کافی ، قم ، دار الحدیث
۶. مجلسی محمد باقر بن محمد تقی ، سال ۱۴۰۳ه ق ، بحار الانوار ، بیروت ، دار احیاء التراث العربی
۷. قمی عباس ، سال ۱۴۱۴ه ق ، سفینه البحار ، قم ، اسوه
۸. ابن بابویه محمد بن علی ، سال ۱۳۸۵ه ش ، علل الشرایع ، قم کتاب فروشی داوری
۹. طاهری حبیب الله ، سال ۱۳۹۴ه ش ، ۵۰ درس پیرامون عالم پس از مرگ ، قم ، دفتر انتشارات اسلامى